

Ya *Siz* Nasılsınız,
Dr. Sacks?

BİR OLIVER SACKS
PORTRESİ

Lawrence Weschler

Çeviri: Ebru Kılıç

domingo

YA *SİZ* NASILSİNİZ, DR. SACKS?
LAWRENCE WESCHLER

Özgün ismi: And How Are *You*, Dr. Sacks?: A Biographical Memoir of
Oliver Sacks
© 2017 Oliver Sacks

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Farrar, Straus and Giroux, LLC'den
AnatoliaLit Telif Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

© 2021 Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Domingo, Bkz Yayıncılık markasıdır.
Sertifika No: 46105

Çeviri: Ebru Kılıç
Editör: Algan Sezgintüredi
Danışman: Betül Yalçiner
Kapak tasarımı: Duygu Özdeniz
Kapak ve sayfa uyarlama: Betül Güzhan

ISBN: 978 605 198 207 6

Baskı: Aralık 2021
Pasifik Ofset San. Tic. Ltd. Şti.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2 Haramidere Avcılar 34310 İstanbul
Tel: (212) 412 17 77 • Sertifika No: 12027

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün
yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dâhil, elektronik ya da mekanik
herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Harbiye Mah. Cumhuriyet Cad. Pak Apt. No: 30
Kat: 1 Daire: 3 Şişli İstanbul
Tel: (212) 245 08 39
e-posta: domingo@domingo.com.tr
www.domingo.com.tr

Seksenlerin başında, neredeyse hep yakınında geçirdiğim dört yıl içinde Oliver Sacks bazen kendisinden “klinik ontolojist”* olarak bahsedirdi. Sonradan, işinin hastalarıyla ilgili kısmının tamamı “Nasılsınız?” sorusu etrafında dönen bir doktoru kastettiğini anladım.

“Nasılsınız?” aslında
“Ne Yapıyorsunuz?” demektir.

Çünkü zaman içinde o da anlamıştı:
Olmak, Yapmaktır.

* Varlıkbilimci. (e.n.)

İçindekiler

Önsöz 3

Birinci Kısım: Onu tanımak

1. Bir Kayık Sefası 19
2. Çocukluk, Feci Bir Sürgün, Gaddar Musevilik,
Eğcinsellik ve Bir Annenin Laneti 27
3. Kaliforniya'da Bob Rodman ve
Thom Gunn'la Sohbetler 35
4. New York'ta Amerikan Doğa Tarihi Müzesi'ne Bir
Ziyaret ve Bir Japon Restoranında Öğle Yemeği 50
5. Oliver'ın Kuzenleri Abba Eban ve Carmel Ross 62
6. Kaliforniya'dan New York'a (1962–1967) 68
7. Migren Kliniği (1966–1968) 77
8. Uyanışlar Draması (1968–1975) 83
9. Beth Abraham'da Oliver'la Vizite 112
10. Auden ve Luria 118
11. Oliver'la Bir Londra Ziyareti; Eric Korn, Jonathan Miller
ve Colin Haycraft'la Sohbetler 134
12. Little Sisters'ta ve Bronx Devlet Hastanesi'nde
Oliver'la Viziteler 192
13. Koğuş 23 205
14. Tourette'li John 212

İkinci Kısım: Nasıldı (Geçen aylar)

15. Tıkanıklık Geçmeye Başlıyor (1982-1983) 232
16. Oliver Bir Ruh Nörolojisi Riskine Dalarken
Bacak Kitabı Düşe Kalka Yayınlanmaya Doğru Gidiyor
(1984'ün İlk Yarısı) 264
17. Sonunda Bacak Kitabının Yayınlanması; Tepkiler,
Sanço Profil Yazısını Yazmaya Başlıyor ve Durduruluyor
(1984'ün İkinci Yarısı) 295

Üçüncü Kısım: Sonrası

18. Sevgili Dostlar (1985-2005) 321
19. Güvenilirlik Meselesi ve Romantik Bilimin
Niteliğiyle İlgili Bir Ara Söz 354
20. Kendi Hayatı (2005-2015) 366

Sonsöz 385

Teşekkür 389

Dizin 391

Görseller 403

Yazar Hakkında 405

Önsöz

Haziran 1981 sonunda ilk kez City Island yoluna çıktığımda, itiraf edeyim, alttan alta yeni bir hikâye peşindeydim.

Memleketim Los Angeles'tan New York City'ye, büyük ölçüde birkaç ay öncesinde *The New Yorker*'a bir şekilde, neredeyse durduk yerde satmayı başardığım bir önceki hikâyem sayesinde taşınmıştım.

O bahar başında, henüz Kaliforniya'dayken ve yirmi dokuz yaşına daha yeni girmişken, Santa Monica'daki daireme bir gece geç saatlerde geldiğimde telesekreterin ışığının yanıp söndüğünü görmüştüm. O zamanlar telesekreterler epeyce yeni icatlanmış gibi görünüyorlardı herhalde çünkü kayıttaki buğulu ses duraklaya duraklaya şöyle diyordu: "Mr. Weschler, Mr. Weschler'la mı görüşüyorum? Mrs. Painter, duyuyor mudur beni? Mesaj mı bıraksam... Mr. Weschler? Ben... Ben, William Shawn, *The New...* eee, Mrs. Painter bu şeyin çalıştığını nasıl anlayacağım ben? Ben, *New Yorker* dergisinden William Shawn, bize birkaç ay önce gönderdiğiniz hikâyeyi hepimiz çok beğendik, onu söylemek için aramıştım; bir de merak ediyoruz, acaba... Of ya... Mr. Weschler, bu mesajı alıyorsanız lütfen şu numaradan bizi arar mısınız?" Ve şöyle devam ediyordu: "Mrs. Painter, bana kalırsa mesaj namına *hiçbir şey* almadı."

Ama almıştım ve sonraki yıllarda o telesekreterin üstlendiği anlık filtre rolüne minnettar olacaktım: Evde olup çalan telefonu açsaydım bir arkadaşımın beni kafaya almaya çalıştığını düşünerek, "Ya evet, ben de Bernardo Bertolucci'yim," gibi bir şeyler söyleyip telefonu suratına kapatırdım, eminim.

Söz konusu hikâyeye, bir iki ay sonra, New York'a bir ziyaretim sırasında Mr. Shawn'a açıkladığım üzere, Kaliforniyalı Işık ve Mekân

sanatçısı Robert Irwin'in, meslek hayatının ortalarında kaleme alınmış, üzerinde dört yıl çalıştığım, kitap uzunluğunda bir biyografisiydi. Mr. Shawn beni her zamanki yerine, Algonquin'e öğle yemeğine davet etmişti; bir fare gibi arka plana karışırken salonun tamamına göz gezdirebildiği köşe masalardan birine oturmuştuk. Garsonun az önce getirdiği sıçrama tahtası uzunluğundaki menüden herhangi bir şeyi deneyebileceğimi söyleyince, biraz gerilerek gözüme ilk çarpan şeyi, günün spesiyali istakoz dolgulu dilbalığı filetosunu seçmiştim. Mr. Shawn ise "her zamanki"ni sipariş etmişti (mısır gevreğiymiş meğer). Ardından delici merakını tüm gücüyle bana yöneltmişti (sonradan işitiğim üzere, Azimli Sıçan'ın merakı diyordu).

"Kaliforniya'da oturuyormuşsunuz," demişti "ama nerede doğmuşsunuz?" (O günler için pek olağandışı bir New York önyargısı değildi: Irwin kitabım o zamana kadar altıdan fazla New Yorklu yayıncıdan övgü dolu ret cevabı almıştı ve hepsi *bir sonraki* kitabımı kesinlikle görmek istiyor ama hiçbiri *Kaliforniyalı* bir sanatçı hakkında bir şeyler yayımladıklarında başarılı olmalarının nasıl beklenebileceğini kestiremiyordu.) "Van Nuys, Kaliforniya," demiştim, "Los Angeles'in San Fernando Vadisi banliyölerinde." Hâlâ kafası karışık olan Mr. Shawn bastırmıştı: "Ama okula nerede gittiniz?" Birmingham Lisesi. Van Nuys'ta. "Üniversiteye?" Kaliforniya Üniversitesi, Cowell College. Santa Cruz. Aklına yatmadığı açıktı ama özünde birinci sınıf bir muhabir olan Mr. Shawn, büyükanne ve büyükbabalarımın farklı tarihlerde Hitler'den kaçarak ülkeye gelen Viyanalı Yahudiler olduklarını öğreninceye dek soruşturmaya devam etmişti. (Annemin babası, Weimar döneminde göç etmiş ünlü besteci Ernst Toch'tu.) Sonunda tutunabileceği bir kategori bulmuştu.

O öğle yemeğinin ertesinde Mr. Shawn bana *New Yorker*'da kadrolu yazar olarak iş teklif etti ve kısa süre sonra New York'a taşındım. Dergi nihayetinde Irwin kitabımın yarısını iki sayıda yayımlayacaktı ama işler öyle gelişti ki bu olmadan önce Polonya'dan (*Dayanışma* coşkusunun zirvesinde) dergi için yazmaya başlamıştım ve çok geçmeden çok çeşitli yazılar geçmeye başlayacaktım (örneğin, Danimarka'da, Humlebak'teki muhteşem Louisiana Modern Sanat Müzesi ve doksanlık müzik sözlüğü yazarı Nicolas Slonimsky gibi). Ama hâlâ Irwin'e yönelttiğim türden ağır, uzun vadeli dikkati yöneltebileceğim bir konu arayışı

içindeydim ve zihnimin arkasında bir yerlerde, City Island'da yaşayan, o zamanlar henüz tanınmamış, gayet nevi şahsına münhasır nöroloğun tam da böyle bir konu olabileceğini düşünüyordum.

Durduk yere çıkardığım bir şey değildi: Önceki yıl birkaç kez yazışmıştık zaten.

Oliver Sacks'ın ilk kez 1974'te, Santa Cruz'daki son yılımda, olağanüstü *Uyanışlar*'ın (*Awakenings*) yayımlanmasından bir yıl sonra duyduğumdu. Oliver'ın ikinci kitabının, ilk çıktığında öyle çok satan bir kitap olmadığını unutmamalı. (Birkaç yıl önce yayımlanan ve nispeten sınırlı bir kitleye pazarlanan ilk kitabı *Migren* gibi.) *Uyanışlar* edebiyat eleştirmenlerince (W. H. Auden, Frank Kermode) hararetle karşılanırsa da tıp çevrelerinde büyük ölçüde görmezden gelinmiş ve Atlantik'in iki yakasında da aslında büyük bir heyecan uyandırmamıştı. Ama Cowell College'in önde gelen fenomenoloğu Maurice Natanson (tipi daha çok Buber'ı andıran ama Husserl üzerine çalışan bir akademisyendi) neredeyse çıktığı andan itibaren kitabı övmeye başlamıştı; ondan başkası türlü beklenemezdi zaten.

Düşünüyorum da *Uyanışlar*'daki olayların tamamı, Santa Cruz'da öğrenim gördüğüm yıllarda yaşanmıştı. Her şey Cowell'a gelmemden hemen önceki bahar, Nisan 1969'da, Oliver'ın kitapta Mount Carmel adını verdiği akıl hastanesinde çalıştığı sırada, orada yatan beş yüz ümitsiz vakadan (katatonikler, çeşitli demans türlerinden mustarip hastalar, Parkinson hastaları, felçliler vb.) sekseninin diğerlerinden farklı olduğu, "heykel insanlar" gibi (yıllardır çıkmadıkları derin trans benzeri bir halde kilitlemiş) görünseler bile içlerinde, derinde bir yerde acı verici derecede sönmüş bir hayat biçiminin hâlâ varlığını sürdürdüğü kanısına varmasıyla başlamıştı. Oliver bu sezgisine dayanarak onları bir araya getirip diğer hastalardan ayırmaya, bir grup olarak inceleyip bakıma almaya karar vermişti. Gerçi bu koğunun kurulması öncesinde Oliver dikkat çekici yeni bir "mucize ilaç"la, L-DOPA ile ilgili haberler duymaya başlamıştı. İlacın ağır Parkinson hastalarında şaşırtıcı sonuçlar doğurduğu söyleniyordu. Oliver böylece, biraz endişeyle (iddiaları kuşkuyla karşılamıştı) ilacı bu hastalar üzerinde denemeye karar vermişti. O yaz alınan sonuçlar hayret vericiydi (tam bir bahar

Uyanış'ydı): yıllardır hareket etmemiş, konuşmamış hastaları birden neşeli bir hareketlilik ve konuşkanlık sarmış, koğuş adeta şen bir enerjiyle dolup taşmıştı. Ama bu bahar misali yaz uzun sürmemiş, Eylül'de (tam da Cowell'a başladığımda) Mount Carmel'daki koğuş, Oliver'ın Sıkıntı adını vereceği bir evreye, ürkütücü ve iç parçalayan yan etkilerle, yan etkilerin yan etkileriyle dolu bir karmaşaya sürüklenmişti. Bazı hastalar öte yakaya hiç geçememişti ama yıllar içinde bazıları eski hallerinden uzun süreli bir kopma yakalamayı başarmıştı. Oliver bu uzun süreli son evreye Uzlaşma diyordu; o yaz yaşanan kısa süreli diriliş kadar muhteşem değildi ama daha önce dondurucu kış soğuşunda geçen yıllar kadar da kötü değildi.

Cowell'daki öğrenimim sırasında bir yılın uzunca bir bölümünde okula gitmediğimden (anneannemin ölümü sonrasında besteci dedemin mirasıyla uğraşıyordum) Oliver *Uyanışlar*'ı yayımladığında hâlâ oradaydım. Son sınıfın son haftalarında bir gün Natanson, koridorda yanından geçerken âdeti olduğu üzere ters ters bakarak (aynı zamanda bir çeşit kutsamayı bu terslik), "Bunu oku," diye buyurup kitabı göğsüme bastırınca *Uyanışlar* hayatıma girmiş oldu.

Yine de *Uyanışlar*'ı ancak birkaç yıl sonra okuyabildim. Ama nihayet okuduğumda üzerimde müthiş bir etki bıraktı ve onu düşünmekten kendimi alamaz oldum. Biraz kafam karışmakla birlikte şaşkına dönmüştüm. Çünkü (bu kafa karışıklığı hissinin kesin olarak nereden kaynaklandığını anlamak da biraz zaman almıştı) metnin insanda uyandırdığı bütün dramaya ve dostane hislere karşın, doktorun kendisi dikkat çekici derecede sakıngan, geri planda bırakılmış, bastırılmıştı. Bütün bu uyanışlar ve sonrasında yaşanan çalkantılar *doktor* için nasıldı, merak ediyordum. Soruyu düşündükçe, üstünde odaklanıp yoğunlaştıkça hikâyenin esas dramatik tarafının, doktorun ilacı verme kararını alışı ve ardından yaşananlardan çok, onun, sadece onun bu yaşayan heykellerin bir şekilde diğerlerinden farklı olduklarının ayırıcına varacak kavrayışa ve bu çoktan sönmüş nüvelerin derinlerinde hayatın inatla devam ettiğini varsayacak ahlaki cesarete sahip olmasının ardındaki gizemde yattığı hissine kapıldım. Böyle birinin nasıl bir geçmişi ve mesleki gelişimi olabilirdi?

O zaman ve ortamın belli bir tipinin (1970'lerin sonunda, memleketim Los Angeles'ta aylak takılan geleceğin entelektüeli) iyi bir örneği

olduğumdan bu sorulara, görünüşe bakılırsa o günlerde tüm türdeşlerimin yaptığı gibi cevap verdim: Kabataslak bir senaryo tretmanı yazarak. 1980 sonbaharında (Irwin projesini tamamlayıp satmaya çalıştığım tarihlerde) Oliver'a gönderdiğim ilk şey buydu. Kitabını filmleştirme fikriyle ona gelen biri olup olmadığını, olmadıysa (ve okuduğu tretmanı değerli bulduysa) konunun üzerine gitmemi isteyip istemeyeceğini soruyordum.

Aylarca cevap gelmedi. Derken 1981 başlarında, 13 Şubat'ta, yirmi dokuzuncu yaş günümde (o, kırk yedisindeydi) aylar önce yazdığı ama bir şekilde yanlış adrese teslim edilmiş, geri yollanmış ve kaybolmuş ama sonunda, üzerindeki nota bakılırsa bulunup bir kez daha yollanmış mektubu içeren bir zarf nihayet elime geçti. Mektup, "Söylediğiniz güzel şeyler için gerçekten minnettarım," diye başlıyordu:

Uyanışlar'ın sizde derin yankılar bulmasına da memnun oldum. İnsan hep boşa yaşadığı/çalıştığı/yazdığı korkusu taşıyor ve sizinki gibi mektuplar, tam tersini kanıtladıkları için çok değerli. Aslına bakarsanız herhangi bir şeyin yazılmasını asla o şeyin "tamamlanması" saymam; tamamlanma çemberi ancak okur tarafından, onun kalbi ve zihninin bireysel cevaplarıyla kapanmalıdır; İyilikler (Verme, Alma ve Karşılığını Verme) Çemberi ancak ve ancak ondan sonra tamamına erer.

Mektup zarif, cana yakın bir dille kitabın film haline getirilmesine, şu sıralar kesin ve belli bir şey olmamakla birlikte gerçekten de zaman zaman ilgi duyulduğunu, dolayısıyla fikre karşı olmadığını ama gelecek aylarda bir ara görüşüp bu konuda biraz daha konuşmamız gerektiğini açıklayarak devam ediyordu. Benim için hava hoştu: O sıralar hâlâ Irwin kitabına bir yayıncı aramakla meşguldüm büyük ölçüde. (Mr. Shawn'un beni aramasına daha birkaç ay vardı.)

Bu dönem boyunca Oliver'la ara sıra yazışmaya devam ettik ve o mektupları New York'a taşınışım sırasında bir şekilde kaybetmekle birlikte, kitaptaki akıl hastanesine neden Mount Carmel adını verdiğini (Saint John of the Cross, *Dark Night of the Soul*, vesaire) anladığımı ama metninin bana daha çok kabalist (yine Natanson'ın gölgesi) yani Hıristiyan'dan ziyade Yahudi mistiği hissi verdiğini öne sürdüğüm ve

yanılıyor muyum, diye sorduğum bir mektubu hatırlıyorum. Bu soruya el yazısıyla sayfalar doldurduğu dev mektuplarından ilkiyle cevap verdi. Açıkladığı üzere, gerçekte hastanenin adı Beth Abraham'dı ve Bronx'taydı; ailesi her anlamda derinden Yahudi'ydi, hatta efsanevi İsrail dışişleri bakanı ve polimat Abba Eban, kuzeniydi. Balfour Deklarasyonu ilkin, daha o dünyaya gelmemişken, ailenin Londra'daki çeşitli evlerinin bodrum katlarında ortaya atılmış ve şekillendirilmişti. Belki daha da önemlisi, tıp hayatının büyük esin kaynağı, Kabalistik metin Zohar'ın başlıca öğrencileri ve açıklayıcılarından biri olan on altıncı yüzyılın büyük Filistinli Yahudi mistiği Isaac Luria'nın soyundan gelen Sovyet nöropsikolog A. R. Luria'ydı.

O mektuplaşmadan sonra yazışmalarımız, Haziran 1981'de bir araba kiralayıp Dr. Oliver Sacks'la City Island'daki nispeten yeni evinde şahsen görüşmek için yola düşünceye kadar (*New Yorker*'da belirginleşmekte olan sorumluluklarım daha fazla vaktimi aldığı için başta yazışmamıza vesile olan senaryo olasılığı zaman içinde yavaş yavaş bir kenara bırakılmış gibi görünse de) gittikçe samimileşti.

O akşam bu ziyaretle ilgili izlenimlerimi, sonradan arkadaşlığımızın derinleşmesinin tarihini barındıracak ve koca bir rafı dolduracak defterlerin ilkine yazdım. İşte o ilk satırlardan bir bölüm:

Sacks bugün City Island'da, Bronx üzerinden Manhattan'a arabayla yaklaşık otuz dakika mesafede, küçük, neredeyse antika bir balıkçı adasında yaşıyor. Yaklaşık dokuz aydır oturduğu şimdiki evine, şehre ilk geldiğinde yerleştiği Greenwich Village'dan Mt. Vernon'da tuttuğu daireye kadar aşamalı, yavaş bir göçle ulaşmış. Horton Sokağı 119 numaradaki ev, adanın ucuna, Bronx'un Pelham Bay semtinden Long Island Boğazı'na çıkıntı yapan bu beklenmedik kent eklentisinin sınırına yakın. Caddenin sonundaki dar kıyı, bana sık sık çıktığını söylediği kısa bir yürüyüş mesafesinde. Sadece kısmen karaya bağlıydı, esasen tümüyle amfibi sayıyordu kendisini.

Hatta çok da uzak olmayan eski günlerde, hâlâ Bronx'ta oturduğu sıralarda anakarada, oradaki (eliyle kuzeye işaret ediyor) Orchard Beach'ten yüzmeye başlayıp bazen mesela Ada'nın çevresini dolandığını söylüyor. Çok uzun zaman önce değil, bir

gün Horton çıkıntısının ucundaki çakıl taşlı sahile çıkmış. Kısa sokağa ıslak ıslak çıkıp yürümüş. Tuhaf kırmızı bir ev görmüş. Ne de tuhaf kırmızı bir ev, diye düşünmüş. İnsanların evden kutular çıkardığını görmüş. İçlerinden biri eski bir öğrencisiymiş. Yanlarına gitmiş, buyur etmişler. “Yok, yok, ıslağım.” “Yok, hayır, lütfen buyurun, girin.” Kabul etmiş. Evi beğenmiş, satışı çıkarıldığını söylemişler, evden çıkmış, vedalaşmış, Horton’a yürümüş, ana caddeye gelince sola dönmüş, ıslak gövdesinden sular aka aka yürümeye devam etmiş, bir emlakçıya girmiş, Horton Sokağındaki evi sormuş ve bir şekilde oracıkta satın almış.

Ev, ön taraftaki çürük çarık sundurması ve arka taraftaki küçük bahçesiyle (ve eksantrik sakiniyle) bana Joseph Cornell’in Utopia Parkway’de gördüğüm resimlerini hatırlatıyor.

Sacks iri yarı, güçlü kuvvetli bir adam; çocuksu taşkınlıkları, patlamaları var; göğsünün oranları tıknaz bir çocuğunki gibi, hal ve tavırları da sıklıkla çocuklarınkı gibi tuhaf.

İlk tanıştığımızda beklediğim gibi görünmediğini söyledim. “Fiziksel görünüşümde zaman içinde radikal değişiklikler olur,” diye cevap verdi. “Bazen sakallıyım, bazen değilimdir; bazen 80 kiloyumdur, bazen 130.” (“Epey bir sakaldı herhalde,” dedim içimden.) Şu sıralar 80 kiloya daha yakın. Ciddi sırt sorunları var, birkaç kazanın, “dünyevi talihsizliğin” sonucu; kısa bir yürüyüş mesafesindeki balık lokantasına akşam yemeğine giderken kavisli, dar dörtgen bir bel destekleyici yastık alıyor yanına (“bir protezle bir geçiş nesnesinin* karışımı,” diye espri yapıyor). Akşam yemeğinde tekrar tekrar sıcak basıyor, yüzü kızarıyor, alnı terden parlıyor. Eve döndüğümüzde çalışma odasındaki havalandırma cihazının önüne kuruluyor (her odada bir tane var), titrek akışının tadını çıkarıyor, sonunda rahatlıyor. Mırıldanan makinenin önünde, kendinden geçmiş dua eder gibi diz çöküyor.

Kısmen “gizli ürününü” koymak için yuva olabilecek (burası ilk yuvasıymış) bir ev bulması gerekmiş. Yatağına paralel uzanan, uzun bir rafa işaret ediyor; üstüne en az otuz defter düzgünce sıralanmış. “Çoğu kez ya konuşuyorum ya dinliyorum ya da yazıyorum: Bunlar son altı aya ait.”

* Aneden ayrışma döneminde çocukların anne bedeninin devamı niteliğinde gördükleri, her yere götürdükleri, uyurken sarıldıkları nesne (oyuncak, battaniye vs). (e.n.)

Diğer odalarda yüzlerce vaka defteri (tek tek hastalara ayrılmış defterler, sırtlarında ayrıldıkları hastanın adı yazıyor) yan yana sütunlar halinde istiflenmiş. Çalışma odasının yanındaki bir odada plastik kutular içindeki kasetler adeta tuğlalar gibi sıralanmış. İçe atılmış acılardan bir ağlama duvarı. Onlarca video kaseti de var.

“Beş Saniye” başlıklı bir kitap yazmayı düşünüyor; tikleri olan, Tourette sendromlu bekâr birinin rastgele beş saniye içinde yaşayabileceği çok sayıda hızlandırılmış hayatın ayrıntılı bir incelemesi; hepsini yakalayabilmek için bile yüksek hızlı video cihazları kullanması gerekiyor. Yüzdeki bütün değişikliklerin ya da kesik seslerin bile önemli olduğunda ısrar ediyor. Ve hepsinin bir sonrakiyle ilişkili olduğunda.

Kitap rafları felsefeye dolup taşıyor: Nietzsche, Schopenhauer, Leibniz, Spinoza, Hume, Heidegger, Husserl...

Gençken anlamadan felsefe okuduğunu ama sonra uzaklaşmaya, bilimsel çalışmalarına odaklanmaya meylettiğini söylüyor. Hastalarının ona “felsefi acil durumlarla” gelmesiyle yeniden felsefeye dönmek zorunda kalmış.

Olgulara saygı duyuyor, kesinliğe bir bilim insanının tutkusuyla bağlı. Ama olguların hikâyelere gömülmesi, hikâyelerle bütünlenmesi gerektiğinde ısrar ediyor. Esas ilgisini cezbeden, hikâyeler (insan hikâyeleri).

Bir de müzik. Son çalışmalarında, müziğin Parkinson ya da Tourette hastalarının hayatında iyileşme yolunda hayati önemde bir rol oynayabileceğini fark ettiğini açıklıyor:

Müzik bir biçimde derinden sağlıklı, üstüne basa basa söylüyor.

Oturma odasında zarif bir klasik radyo-pikap seti var: Dostu W. H. Auden’dan Sacks’a miras kalmış.

İrrasyonel (mantıksız, akıl dışı) ve rasyonel (akılcı, makul) hakkında: Sacks mantıksız olana romantik bir aşk beslemiyor, akılcı olana da tapmıyor. İrrasyonelin bir insanı ezebileceğini söylüyor, bunun olduğunu görmüş ve sonuçlarını romantikleştirmiyor.

İrrasyonelle kişilik için baş edilmesi gerektiğini, aksi durumda sadece parçalanma ve dağılmaya yol açacağını söylüyor. Ama öte yandan, bu irrasyonel alevlerin ziyaret ettiği, onlardan sağ çıkmış kişiler, bu deneyim nedeniyle bir şekilde daha derin insanlar, daha sağlam kişiler haline gelebiliyorlarmış.

Van Eyck'in *St. Francis Receives the Stigmata* başlıklı tablosunun kartpostal reproduksiyonunu işaret ediyor. "Bu," diyor, "bu resmin asıl boyutu! Ne mucizevi bir sıkıştırma! İşte ben de Tourette sendromlu birinin hayatından beş saniyeyi konu alan kitabımda böyle bir şey yapmak istiyorum."

Hastane ve kliniklerde çalışmayı seviyor. ("Tımarhanelerin ücra köşeleri dışında bir yerde çalışmam: Bütün hazineler orada.") Mesela, *Uyanışlar*'ın Mount Carmel'i, Bronx'taki eski kronik hasta bakım kliniği Beth Abraham. Ama eyalet ve belediye hastaneleri için de çalışıyor. Başlıca diğer işvereniye Little Sisters of the Poor (Yoksulların Küçük Kız Kardeşleri). Doktor olan annesi, babası ve bir yeğeni, diğer bölgelerdeki Little Sisters'larda çalışmışlar. "Onları seviyorum," diyor, "dıştan dindar olmayan örtük dindarlar çünkü."

Dolayısıyla geliri çok az. Paraya ihtiyacı da var. EEG çıktılarıyla dolmuş bir duvara işaret ediyor (raflar, raflar). "Orada keşfedilmeyi bekleyen inanılmaz şeyler yatıyor," diye temin ediyor beni, "keşke vaktim olsaydı, keşke vakit ayırmaya gücüm olsaydı."

Neden özel hasta kabul etmediğini soruyorum. "Eh, kabul ediyorum," diyor. "İhtiyacı olan biri ararsa tabii ki bakıyorum. Ama genellikle onları burada, evde görüyorum ve ilk seans sıklıkla beş saat sürebiliyor; yani birini tanımaya başlamak o kadar sürüyor ve biriyle beş saat geçirdikten sonra da tuhaf oluyor, nasıl para istersin ki? Beni çok rahatsız ediyor. Zaten sonra fatura kesmeyi hep unutuyorum."

Verilseydi ödenek almayı kabul eder miydi, diye soruyorum. "Ah," diyerek yüzünü ekşitiyor, "başka şeyler kadar suçluluk uyandırır. Yani, paraya *ihtiyacı olan* insanlar var."

Oliver 1972'de büyük bir krizle karşı karşıya kalmış. Beth Abraham'dan atılmış, dairesini kaybetmiş ve annesi ölmüş; hepsi birkaç hafta içinde. İngiltere'ye dönmüş, annesi için bir hafta yas

tutmuş: “Sonra üstüme tuhaf bir sükûnet indi ve *Uyanışlar*’ı tamamlamayı başardım.”

Bu krizden altı ay önce, bodrum katta birkaç basamağı birden çıkmaya çalışırken başını tavana vurduğu için hastaneye kaldırılmış. *Uyanışlar*’daki son on bir vaka incelemesi, o hasta yatağında hastaların hikâyelerini anlatırken sekreterinin aldığı notlara dayanarak yazılmış.

Oliver, “Prokofiev *Oblomov*’u okuyamadığını çünkü bir türlü onun enerjisizliğiyle bağ kuramadığını söylerdi. Bense zaman zaman Prokofiev gibi enerjik, zaman zaman da Oblomov’vari bir tembellik içinde oluyorum,” diyor.

Hayvansı bir melankolisi de var bu adamın.

Savaş sırasında altı yaşından on yaşına kadar bir bakımevinde kalmış; çok kötü bir yermiş. Bu deneyimin karanlık gölgesi üzerinde kalmıştı. Oliver dört çocuğun en küçüğüydü ve iki doktor ebeveyni tarafından esasen tek çocuk gibi yetiştirilmişti. Babası neşeli bir pratisyen hekim, annesiyse son derece başarılı bir jinekolog ve İngiltere’nin ilk kadın cerrahlarından biriydi.

Üç ağabeyi vardı; ikisi doktor olmuştu ve diğeri... Üçüncüsü, ondan birkaç yaş büyük ve esasen tam ergenlik çağında o çok kötü yatılı okulda onunla kalan Michael, bu deneyimle yıkılmıştı ve halen eski benliğinin şizofren bir kabuğundan ibaret halde, Londra’da babalarıyla yaşıyordu.

Oxford’a ve ardından tıp fakültesine giden Sacks görünüşe bakılırsa bir telaş içinde, gerçi nedeni hakkında bariz bir belirsizlik sergiliyor; bir başına İngiltere’den ayrılmış, 1960’ta Kaliforniya’ya gelmiş, San Francisco ve Los Angeles’ta tıp fakültelerinde asistanlık sürecini tamamlamış ve bu süre zarfında (laf arasında belirtiyor bunları) uyuşturucu âlemleri, kas geliştirme, motosikletle hız yapma ve uçlarda gezinen başka her tür işe bu laştıktan sonra nihayet New York’a yerleşmiş.

Ayrılmaya hazırlanırken Oliver, masanın üstünde duran ve *Genesis of Silence* (Sessizliğin Doğuşu) dediği bir kitaba işaret ediyor. Yazarı, Frank Kermode. “Bu kitabı ilk gördüğümde oturup Kermode’a bir mektup yazdım ama göndermedim. Herhalde birine, sırf kitabının *başlığına* dayanarak 30.000 sözcükten oluşan

bir mektup göndermenin biraz münasebetsizlik olarak görülebileceğini düşündüm! Hâlâ okumadım kitabı. Bendekini birine verdim, sonra altı tane daha aldım, onları da bir şekilde birilerine verdim. Şimdi yeni bir tane daha aldım. İster misin? Ama düşündüm de belki bu bende kalmalı, bu sefer okuyayım artık.”

Kitabı çekip alırken, başlığını biraz yanlış söylediğini fark ediyorum. Kitabın adı aslında *Genesis of Secrecy* (Gizliliğin Doğuşu).

Dediğim gibi, bütün bunlar defterlerime yazdığım ilk satırlardan. Daha çok şey yazacaktım; şimdi dört yıl boyunca yazılmış on beş defter var çünkü Oliver ve ben, daha önce Irwin’le geçirdiğim üç yılı büyük ölçüde örnek alarak ayda, hatta haftada birkaç kez bir araya geliyorduk. Epey erken bir tarihte, ileride kaleme alacağım bir profil yazısında onu konu almaya karar vermiştim (Mr. Shawn hemen onaylamıştı), o profil yazısı fikri aylar geçtikçe olası bir kitaba dönüştü. Oliver bir nebze çekinse de sıcak bakıyordu. Onunla Londra’ya gidecek, hasta ziyaretlerinde ona eşlik edecek (başkalarının yanı sıra, *Uyanışlar*’da adı geçen hastalardan hâlâ hayatta olanları ziyaret edecektik), iki kıtadaki doğa tarihi müzelerine ve botanik bahçelerine dalacak, New York City’de yemeklere katılacak, dosyalarını serbestçe incelememe izin vereceği City Island’a tekrar tekrar gidecektim. Gençlik yıllarındaki meslektaşları ve dostlarıyla, başka isimlerle söyleşiler yapıp kaydetmeye başlayacaktım.

Oliver’in hayatında tuhaf bir dönemdi. Dediğim gibi, (o zaman değilse de) zaman içinde başyapıtı olarak görülecek kitabı çoktan yazmıştı. Ama bu arada ondan hemen sonraki kitabı kaleme alır, bacağına yaralandığı bir kazayı ve sonrasında yaşadığı felsefi açıdan ve terapi bakımından endişe verici dönemi yazarken dayanılmaz derecede acı verici bir yazar tıkanmasına girmişti. O korkunç tıkanma (sıklıkla grafomanya biçiminde tezahür ediyordu; Oliver milyonlarca sözcük çıkarıyor ama hiçbirini doğru sözcükler olmuyordu) sonunda neredeyse hayatının on yılını aldı (birlikte geçirdiğimiz ilk dört yıl, o tıkanmanın son dört yılıydı). Bazen, akşam yemeklerimizden birkaç gün sonra şişkin bir zarf gelir, içinden bir satır aralık bırakarak daktiloyla (iki parmakla) yazılmış on-on iki sayfalık bir mektup çıkardı. Konuştuğumuz şeylerden bazılarının genişletilmiş, büyütülmüş halleri. Oliver harcanma ve yararsızlık hisleriyle ıstırap çekiyordu. Hatta kimi zaman

her konuda basbayağı nevroitik oluyor, büyüklük hisleriyle had safhada hüsrana arasında çılgınca gidip geliyordu. City Island'da neredeyse bir münzevi hayatı sürüyordu; dediğim gibi, büyük ölçüde tanınmıyor, meteliğe kurşun atıyordu; nispeten az sayıda ziyaretçisi (daha da az sayıda dostu) vardı ve gündelik hasta ziyaretlerine gitmeye olabildiğince mazeret (doğrusunu söylemek gerekirse sıklıkla gayet hatırı sayılır düzeyde) buluyordu. Sohbetlerimize devam ediyorduk: Görünüşe bakılırsa geçmişini taramaktan, koşullarını göstermekten hoşlanıyordu.

Dört yıl sonra, o tıkanma sonunda geçti ve Oliver nihayet o lanet Bacak kitabını bitirdi. Meğer uzun zamandır tutulmuş malzemelerden oluşan koca bir sel de coşup akmak için o kitabı bekliyormuş. Oliver bundan bir yıl sonra 1985'te dönüm noktası olan seçkisi *Karısını Şapka Sanan Adam*'ı ve arkasından neredeyse on kitap daha yayımladı. Hepsisi dünyanın her yerinde çok satan kitaplar oldu; 1980'lerin sonunda *Uyanışlar* nihayet beyazperdeye uyarlandı (tretmanımınla hiçbir ilgisi yoktu) ve Oliver daha da şöhret kazandı. Bütün bunlar olmadan hemen önce inzivaya çekilmeye, notlarımı, yazdıklarımı düzene koymaya (sırf notlarımın dizini 250 sayfa tutuyordu) ve nihayetinde uzun zamandır demlenen profil yazımı yazmaya koyulmaya karar vermiştim.

Tam o noktada Oliver, bunu yapmamamı istedi.

Ölümünden sonra bütün bu malzemeyle ne yapacağımın umurunda bile olmayacağını söyledi. Ama henüz hayattayken bununla karşı karşıya gelme ihtimaliyle yaşayamayacaktı. Hayatının özellikle bir yönüyle ilgili pişmanlıklar onu yıkıyordu ve eh, zaten hikâye ya da hikâyenin önemli bir bölümü de bu, değil mi? Göreceksiniz.

Dost kalabileceğimizi umuyordu ki gerçekten de öyle oldu. Ben evlendim, o eşimi hayatına kabul etti (o da kimi zaman daha büyük bir hoşgörüsüyle Oliver'ı hayatımıza kabul etti). Bir kızımız oldu, Oliver da vafatiz babası oldu; kızım onu çok severek büyüdü (ve ona daha yakındı). Birlikte muhteşem maceralar yaşamayı sürdürdük. Sonra bütün bunların çok, çok sonrasında, daha birkaç yıl önce, ölmek üzereyken uzun zamandır askıda olan bu projeye geri dönmeme izin veremeli kalmadı. Geri dönmeme adeta buyurdu: "Şimdi," dedi. "Şimdi yap! Yapmak zorundasın."

Kesinlikle farklı bir proje olacaktı. Geçmişte meslek hayatının ortasından bir biyografi yazmayı düşünmüş, o yönde notlar almıştım. Ama araya hayat girdi, dikkatimi başka şeylere harcamaya başladım, aradan yıllar geçti ve Sacks'la ilgili şeyleri tam anlamıyla bir biyografi yazacak olsam girişecek olduğum biçimde not almaya son verdim. Zaten neresinden bakılırsa bakılsın –daha önce söyledim mi?– adam tam bir yazı delisiydi. Defterlerin ağırlığı altında ezilen raflardan bahsediyoruz! Bir gün biri eksiksiz, tam bir Oliver Sacks biyografisi yazma projesine girişecek ve olağanüstü bir kitap çıkaracak ama o kişinin bugün benim olduğumdan çok daha genç biri olması gerekiyor. Ona iyi dileklerimi sunuyorum ve imreniyorum.

Onun yerine benim burada sunmaya soyunduğum şey, özü itibarıyla daha çok bir hatırat, özellikle de seksenlerin başında, onun Johnson'ına Boswell, onun irikiyım Don Kişot'una fasulye sırığı Sanço rolü üstlendiğim o dört yılın hatıratı.

Ama bu bile Oliver'ın hayatının son dönemlerinde epeyce karmaşık bir hal almıştı çünkü mücadeleye geri dönmeme buyurmasından hemen önce otobiyografisi *Hareket Halinde*'yi yayımlamış, yıllarca bana saklanmış gibi görünen hikâyelerin birçoğunu ortaya dökmüştü. Ama belki de o kadar karmaşık değildi çünkü Oliver'ın hayatının son yıllarında kendi hikâyesini anlatması, zor kazanıldığı kesin bir zarafet ve sükûnetle doluydu (insan bunu nasıl kutlamaz?). Oysa benim defterlerimde insanın karşısına çıkan neredeyse kırk yıl öncesinin Oliver'ı kesinlikle bambaşka bir yaratıktı; çok daha çılgınca farklıydı, (hatta diyebilirim ki kimi zaman daha tatlı) ve sükûnet içinde olmaktan çok uzaktı. Ayrıca defterlerim, daha alışıldık biyografilerin ve otobiyografilerin sık sık kaçırdığı, oracıkta yapılmış “masa başı sohbeti” gibi şeylerle doluydu. Defterlerimde kendi takıntılarının ağına düşmüş yüce bir empati ustası, sıklıkla dinleyicilerinin hemen yanından yüksekler tırmanan, zaman zaman yüzlerine görmeyen gözlerle bakan müthiş bir monologcu, kimi zaman çalışkan soğukkanlı doğa bilimci rolüne düşmekten kendisini alamayan emsalsiz bir klinikçi, hakikati asla bilinçli olarak karartmasa da arada sırada öyle olduğu sonucuna varmak, hatta öyle olduğunu hayal etmek zorunda olduğunu gururla kabul etmekten kaçınmayan bir tarih yazarı vardı.

Üstelik bunlar hayatının rastgele bir dört yılı da değildi. İnsan geri dönüp bakınca seksenlerin ilk yarısını onun profesyonel ve yaratıcı ilerlemesinin adeta menteşesi, daha ileri gitmesini gerçekten de engelleyen kendisiyle uğraşma cinlerinden kaçmak için kudurup çırpındığı dönemler olarak görüyor. Bu yıllar sona erdiğinde, 1985'te bu münzevi, dünya çapında bir şöhretin eşliğinde, her nasılsa bunu kaldıracak kadar sakinleşmiş ve bütünleşmiş olacaktı (en sonunda sadece benmerkezci olmak yerine merkezi bulmuş, dengelenmişti). (Tekinsiz bir tesadüf eseri, bunlar aynı zamanda benim de –çok daha az ilgi çekici bir ölçekte– kendi meslek hayatımın ana hatlarını pekiştirdiğim, Kaliforniyalı gezgin bir yazar olmaktan çıkıp *New Yorker*'ın düzenli yazarlarından birine dönüştüğüm yıllardı.)

O son birkaç yıl içinde yeniden defterlerimle hemhal olup bu kitabı en iyi nasıl düzenlemem gerektiğini değerlendirirken (örneğin, her şeyi harmanlayıp bir tür alışıldık biyografik düzene mi koymalıyım?) o dört yılda yazdığım satırların kronolojik akışına saygı göstermem, çelişkiliymiş gibi görünen bütün o ayrıntıların benim için nasıl bir araya geldiğini okurlara yaşıyormuşçasına hissettirmem, onlara (ve belki gelecekte biyografinin tamamını yazacak kişiye) bunu kendi kendilerine, peyderpey kavrama şansı sunmam gerektiğini hissettim.*

Dolayısıyla bu kitabın gövdesini o dört yılın geçişi oluşturuyor. O dar geçit geride bırakıldığında, ardından gelen yılların en azından benim bakış açımdan hatırı sayılır ölçüde sıkı bir özetini ve ayrıca biraz daha geniş çaplı tematik düşünceler sunacağım. (Başka konuların yanı sıra, Oliver'ın kimi zaman tartışılan güvenilirliği meselesi hakkında da.)

Ama o arada, bu var...

* Hafif bir yayına hazırlama çalışması oldu, özellikle kitabın ilk kısmında, fazlalıkların çıkarılması, anlam ve akış adına malzemenin yeniden düzenlenmesi gibi değişiklikler yapıldı. Ama sonraki bölümlerin çoğunluğu olayların gelişme sırasını izliyor. Mahremiyet nedeniyle zaman zaman küçük ayrıntıları değiştirdim. Bu kitapta adı geçen hastaların çoğu için takma isim kullandım ve bu isimleri yeri geldiğinde Sacks'ın kendi yayınlarında kullandığı isimlere uygun hale getirdim.

Bunun yanı sıra, Oliver ya da başkalarının bazı mektupları ya da başka tür metinlerinden geniş alıntılar yaptım. Ne var ki birçoğu kendi başlarına gayet etkileyici olduklarından, bu metinleri oldukları gibi bu kitap için hazırlanmış bir tür Kaynak Kitap'ta (SourceBook) derledim ve bu kitabı da kişisel web siteme koydum: www.lawrenceeschler.com. Kaynak Kitap'ta daha geniş yer verilen metinler^{SB} ibaresiyle gösterilmiştir.